

ЩО ВІДЧУЖУЄТЬСЯ: КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ЧИ ЧАСТКА В СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ?

Лукач І.В.,

к.ю.н., доцент кафедри господарського права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню співвідношення та законодавчого застосування понять «корпоративні права» та «частка в статутному фонді». У результаті аналізу наукової літератури, а також українського та зарубіжного законодавства було зроблено висновок, що корпоративні права – сукупність прав, що впливають із частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства.

Ключові слова: корпоративні права, частка в статутному фонді, акція, суб'єктивні корпоративні права, корпоративні правовідносини, корпорації, корпоративне право.

Лукач И.В. / ЧТО ОТЧУЖДАЕТСЯ: КОРПОРАТИВНЫЕ ПРАВА ИЛИ ДОЛЯ В УСТАВНОМ ФОНДЕ? / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Украина

Статья посвящена исследованию соотношения и законодательному применению понятий «корпоративные права» и «доля в уставном фонде». В результате анализа научной литературы, а также украинского и зарубежного законодательства был сделан вывод, что корпоративные права – совокупность прав, вытекающих из доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью и акционерного общества.

Ключевые слова: корпоративные права, доля в уставном фонде, акция, субъективные корпоративные права, корпоративные правоотношения, корпорации, корпоративное право.

Lukach I.V. / WHAT IS TRANSFERRED: CORPORATE RIGHTS OR CORPORATE INTEREST? / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The article investigates the relation and application of the legislative concepts of «corporate rights» and «corporate interest». After an analysis of the scientific literature, as well as Ukrainian and foreign legislation, it was concluded that corporate rights is a set of rights arising from limited liability company or corporation interest. The author faces the statement that there are no uniform terms of corporate rights and corporate interest in Ukrainian and Russian law. By researching corporate and limited liability company law of the United States of America, Great Britain and Germany the author came to a conclusion that only a corporate or company interest may be the subject of transfer. The corporate rights together with the corporate obligations are part of the corporate legal relations and never might be transferred along. Meanwhile complicated the nature of subjective corporate right is the same as others subjective rights. It is a right of a member of the corporation or a limited liability company due to law. Corporate interest means a member's share of the profits and losses of a limited liability company or corporation and a member's right to receive distributions of the limited liability company's or corporation's assets. It is concluded that the corporate interest in corporation means a share or statute of company in the limited liability company.

Key words: corporate rights, corporate interest, share, subjective corporate law, corporate legal relations, corporations, corporate law.

Досить часто в юридичній літературі можна зустріти терміни «корпоративні права», «частка в статутному фонді» та «право на частку в статутному фонді», що використовуються як в однакових, так і в різних значеннях. Проте різноманітність термінології на практиці призводить до питання: що ж є предметом відчуження? До природи корпоративних прав та частки в статутному капіталі зверталися такі вітчизняні вчені, як О. М. Вінник, Ю. М. Жорнокуй, В. М. Кравчук, С. С. Кравченко, проте ця термінологія потребує уточнення з огляду на застосування зарубіжного досвіду та уодноманітнення категоріального апарату корпоративного законодавства. Метою цієї статті є з'ясування правової природи понять «корпоративні права» та «частка в статутному фонді».

В українській юридичній науці зустрічаються різні підходи до визначення корпоративних прав. На думку В. М. Кравчука, корпоративні права – це сукупність прав учасника юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою та установчими документами [1, с. 51]. Із цим визначення ми погоджуємося в його простоті та логічності щодо правової природи корпоративних прав, однак не погоджуємося з тим, що корпоративні права можуть виникати в учасника будь-якої юридичної особи [2], а тільки в учасника корпорації – товариства з обмеженою відповідальністю чи акціонерного товариства.

Деякі російські вчені оминають визначення корпоративних прав. Перша група вчених оперує поняттям корпоративних прав без їх визначення. Так, Д. В. Ломакін не дає тлумачення корпоративних прав, говорячи про права та обов'язки учасників господарських товариств [3, с. 334–470], проте він детально аналізує особливості захисту корпоративних прав без визначення поняття «корпоративні права» [3, 421–452]. Оперує терміном «корпоративні права» без їх

визначення в контексті захисту корпоративних прав В. А. Белов [4, с. 60–90]. Друга група вчених загалом не згадує в дослідженнях із корпоративного права поняття «корпоративні права». Зокрема, О. А. Макарова не дає такого визначення, оперуючи поняттям «акціонерні права» теж без їх дефініції [5, с. 250]. І. С. Шиткіна не робить узагальнення корпоративних прав, натомість аналізуючи акції та долю учасника в товаристві з обмеженою відповідальністю [6, с. 239–243, 267–276].

Відмітимо, що Закони Російської Федерації «Про акціонерні товариства» та «Про товариства з обмеженою відповідальністю» не оперують поняттям «корпоративні права». Проте цей термін зустрічається в Цивільному кодексі Російської Федерації, зокрема: згідно з ч. 2 ст. 65.1 у зв'язку з участю в корпоративній організації її учасники набувають корпоративні (членські) права та обов'язки щодо створеного ними юридичної особи, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Таким чином, корпоративні права впливають з участі в корпоративній організації. Проте у низці інших статей цей термін явно використовується як аналог участі в статутному фонді, зокрема: згідно з ч. 3 ст. 48 до юридичних осіб, щодо яких їх учасники мають корпоративні права, належать корпоративні організації. Таким чином, у законодавстві Російської Федерації, як і в українському, немає єдиного підходу до поняття «корпоративні права».

Велика група представників науки цивільного права обґрунтовують поняття корпоративних прав у суб'єктивному значенні [7, с. 4]. Окремо варто розглянути теорію суб'єктивного корпоративного права. На думку С. С. Кравченко, суб'єктивне корпоративне право – це право особи, яка перебуває у правовідносинах із господарським товариством як її учасник, одержує від цього

певні блага, для чого їй надаються певні можливості щодо участі в управлінні товариством [8, с. 176]. Натомість Ю. М. Жорнокуй вважає, що змістом корпоративного правовідношення є єдине суб'єктивне право та кореспондуючий йому юридичний обов'язок. Множинності суб'єктивних корпоративних прав у окремому корпоративному правовідношенні не існує; може мати місце множинність корпоративних правовідносин, змістом кожних із яких є однакове корпоративне право у різних учасників [9, с. 115]. Ключовою розбіжністю авторів є визначення корпоративних прав як множинності корпоративних прав (Кравченко) чи універсальної єдності (Жорнокуй). На нашу думку, це питання є доволі штучно-теоретичним. Суб'єктивне корпоративне право хоч і є комплексним поняттям, проте його суть складають все ті ж суб'єктивні права, що і в інших правовідносинах, що виникають з юридичного факту на підставі норми права. Тому суб'єктивні корпоративні права – це права учасників корпорації, що виникають внаслідок участі в статутному фонді на підставі правової норми.

Іншої думки щодо природи корпоративного права В. А. Васильєва, на думку якої, корпоративне право у суб'єктивному розумінні слід розуміти як право особи бути учасником корпорації (юридичної особи). Корпоративним правом у цивільно-правовому розумінні доцільно вважати правовий зв'язок, який виникає між засновником (учасником) юридичної особи та новоствореним суб'єктом у результаті реалізації засновницького права [10, с. 159]. Ми не згодні з таким твердженням із таких міркувань. По-перше, корпоративні права виникають з участі особи в корпорації – зі статусу особи як учасника. По-друге, право бути учасником не можна розглядати як корпоративне право, а швидше як реалізацію конституційного права на власність (ст. 41 Конституції України). Зауважимо, що право бути учасником корпорації не є правом на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України), оскільки згідно з ч. 3 ст. 167 ГК володіння корпоративними правами не вважається підприємницькою діяльністю.

Цікавою видається позиція щодо поділу корпоративних прав на корпоративні права учасників та корпоративні права корпоративних організацій. У цілому погоджуючись із тим, що у корпорації є права та обов'язки, ми не погоджуємося з тим, що потрібно називати такі права корпоративними [11, с. 6]. Попри синтетичність терміна «корпоративні права» у правосвідомості він збігається з поняттям «право на частку в статутному капіталі». Із цих міркувань таке узагальнення може привести до сплутування понять та появи хибного враження, що корпорація має право на частку у своєму ж статутному капіталі.

Перший полягає у визнанні корпоративними правами – правами акціонерів. Згідно з ч. 1 ст. 167 ГК корпоративні права – це права особи, частка яких визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Також згідно з п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають із права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами. Щодо цього закону, то зазначимо, що в тексті закону термін «корпоративні права» згадується аж два рази, і то у визначеннях акціонерного товариства та акцій. Таким чином, Закон України «Про акціонерні товариства» не здійснює одноманітне регулю-

вання корпоративних прав, що принципово не можна зробити, оскільки кожне право є доволі особливим і потребує детального врегулювання.

Другий підхід ототожнює поняття корпоративних прав з майном. Так, з-поміж інших об'єктами управління державної власності, якими в інших випадках закон закріплює виключно майно (абз. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності») є корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій. Тут фактично іде підміна понять «корпоративні права» та «права на частку в статутному капіталі». У даному разі доцільно було б використовувати останнє, оскільки корпоративні права не можуть бути предметом відчуження: вони автоматично переходять до нового учасника з купівлею-продажем частки в статутному капіталі. Попри те, що у ч. 1 ст. 167 ГК корпоративні права виводяться як права особи, у ч. 2 та 3 цієї ж статті йдеться про володіння корпоративними правами, що фактично суперечить ч. 1. Також Податковий кодекс виходить із права власності на корпоративні права, а саме: згідно з пп. 14.1.49 ст. 14 ПКУ дивіденди – платіж, що здійснюється юридичною особою – емітентом корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку. На нашу думку, відповідні статті законів мають бути змінені.

Значно ускладнює ситуацію ч. 1 ст. 100 ЦК, згідно з якою право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Науковці вже неодноразово наголошували на тому, що у ЦК мається на увазі, що немайнові корпоративні права не можна передавати окремо від їх майнової частини [12, с. 193].

Разом із тим ми не підтримуємо підхід, що слід розрізняти корпоративні права, що виникають у результаті майнової участі особи (акціонера) у формуванні статутного капіталу/сплати акцій, та корпоративні права щодо іншої господарської організації, які вносяться засновником акціонерного товариства чи його акціонером до статутного капіталу цього ж акціонерного товариства при оплаті акцій [13, с. 68]. У другому випадку, на нашу думку, також вноситься частка у статутному капіталі, що посвідчується акціями чи статутом товариства з обмеженою відповідальністю. Тут потрібно розібратися з природою частки в статутному капіталі. Якщо з акціонерними товариствами більш-менш все зрозуміло (вноситься акція, а правовий режим акцій – питання дослідження науки фондового права, однак нам цікава правова природа акцій з огляду на їх вплив на корпоративні правовідносини), то щодо товариств з обмеженою відповідальністю треба визначитися – вносяться права чи майно. Таким чином, якщо це права, то вноситься право на частку в статутному капіталі, а якщо майно – частка в статутному капіталі.

Потрібно зауважити, що поняття корпоративних прав немає в європейському та американському законодавстві. Натомість застосовується поняття права акціонерів чи учасників товариства, при цьому ці поняття не усталені і, як правило, немає їх тлумачення ні в законодавчих актах, ні в науковій літературі.

Ст. 6.30 Модельного Акту Про бізнес корпорації США (далі – Акт) має назву «виключні права акціонерів» та розкриває їх особливості. 7 Глава «Акціонери» не містить такого визначення та переліку прав чи обов'язків акціонера, а регулює такі відносини, як порядок діяльності загальних зборів, голосуючого трасту та акціонерних угод, похідні позови та порядок призначення керуючого корпорацією. Згідно з п. 22 ст. 1.40 Модельного закону Про бізнес корпорації США акції – це частки, на які поділені

частки власності в корпорації. При цьому об'єктом угод є акція (share), а не корпоративні права. У німецькому законі «Про акціонерні товариства» також відсутня систематизація прав акціонерів, а об'єктом угод є акція. Подібного підходу притримується і Модельний Акт про Товариства з обмеженою відповідальністю; зокрема, в ньому відсутній систематизований перелік прав учасників, а об'єктом угод є частка в статутному капіталі (interest).

Англійське право прирівнює природу акцій до часток учасника. Зокрема, згідно зі ст. 541 Акту про компанії 2006 акція чи інша частка учасника в компанії є приватною власністю..., а за своєю природою вони не є нерухомистю. У свою чергу, акції посвідчують низку прав у компанії [14, с. 278].

Судові прецеденти Англії містять визначення акції як частки акціонера в компанії, що вимірюється сумою грошей з метою. Відповідальність, у першу чергу, і становить інтерес в секунду, а й що з низки взаємних домовленостей ув'язнені всіх акціонерів відносинах між собою. Договір містив у статуті є одним оригінальним випадком частки. Частка не є сума грошей ... але інтерес вимірюється сумою грошей і з різних прав, що містяться у договорі, включаючи право на грошову суму у визначеному обсягу [15, с. 5-6].

Якщо звернутися до німецького Закону про акціонерні товариства, то тут відсутнє визначення акцій чи частини статутного капіталу. Проте згідно з ч. 2 ст. 1 Закону Німеччини «Про акціонерні товариства» статутний капітал ділиться на акції. Також ч. 3 ст. 5 Закону Німеччини «Про товариства з обмеженою відповідальністю» передбачає, що частки статутного капіталу формують статутний капітал ТОВ. Згідно ж із ч. 5 ст. 15 зазначеного закону частина в статутному капіталі може бути відчужена та успадкована.

Отже, термін «корпоративні права» було вигадано досить швидко пострадянською наукою, аналогу якого у світі немає. З огляду на штучність терміна «корпоративні права», ми не підтримуємо позицію ускладнення цього терміна. Однак, так чи інакше, цей термін доволі закріпився не тільки в науковій юридичній літературі та законодавстві України, але й у правосвідомості, тому необхідно дати

його просте визначення. Водночас не можна забувати про те, що фактично корпоративні права часто асоціюються з правом на частку. Тоді як за логікою корпоративні права – це права учасника корпорації. Разом із тим навіть у законодавстві є два різних принципових підходи до визначення природи корпоративних прав.

Згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про господарські товариства» установчі документи повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників. Таким чином, підтвердженням частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю є статут такого товариства. Згідно з ч. 1 ст. 20 Закону України «Про акціонерні товариства» акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо цього акціонерного товариства. Виходячи з аналізу зарубіжного досвіду, статутний капітал акціонерного товариства формується з акцій, а товариства з обмеженою відповідальністю – із часток у статутному фонді. Тому в акціонерному товаристві відчужується акція, а в товаристві з обмеженою відповідальністю – частка в статутному фонді.

Таким чином, варто визначитися з термінологією. *Корпоративні права – це права акціонера чи учасника товариства з обмеженою відповідальністю, що випливають з їх частки в статутному капіталі такого товариства. Частка в статутному товаристві – це частина статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю чи акціонерного товариства. Предметом відчуження є саме частка в статутному капіталі, а не корпоративні права. В акціонерному товаристві частка в статутному капіталі посвідчується акцією, а в товаристві з обмеженою відповідальністю – статутном товариства.* В якості пропозиції з удосконалення законодавства потрібно системно переглянути зазначені в статті закони, в яких використовується поняття «корпоративні права» як синонім «частка в статутному фонді» з метою уникнення такого використання. Метою подальших наукових досліджень має стати аналіз українського корпоративного законодавства щодо забезпечення корпоративних прав відповідно до європейських стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : Монографія. – Львів: Край, 2009. – 464 с.
2. Лукач І. В. Поняття та види суб'єктів корпоративних правовідносин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1., т. 2. – С. 61-64.
3. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. – М.: Статут, 2008. – 511 с.
4. Белов В. А. Корпоративное право. Актуальные проблемы теории и практики. – М.: Юрайт, 2009. – 678 с.
5. Макарова О.А. Корпоративное право. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 420 с.
6. Корпоративное право. Отв. ред. И. С. Шиткина. – М.: Wolters Kluwer, 2007. – 648 с.
7. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис... канд. юрид. наук. – К.: 2000. – 23 с.
8. Кравченко С. С. Правова природа корпоративних прав // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 176–179.
9. Жорнокуй Ю. М. Суб'єктивне корпоративне право: універсальна єдність чи множинність прав // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / ред.- кол.: В. Я. Тацій [та ін.]. – Х.: Право, 2011. – № 3. – С. 106–116
10. Корпоративне право України: підручник / за заг. Ред.: В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с
11. Кулик, А. А. Корпоративные права в системе гражданских прав: автореф. дис... канд. юрид. наук. – М.: 2009. – 35 с.
12. Юридична природа корпоративних прав учасників господарських товариств / О. В. Долинська // Університетські наукові записки. – 2008. – № 4. – С. 190–194.
13. Вінник О. М. Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин. – К.: 2010. – 166 с.
14. Dine J., Koutsias M. Company Law. – Palgrave Maximilian, 2007. – 374 p.
15. Duru O. My 'Share' in the Company: What is it? (September 2, 2011) // Наводиться за: <http://ssrn.com/abstract=2140364>